

ПРОЛОГ

Березень 1167 р. Константинополь. Передмістя Пера¹

За хвилями Золотого Рогу — затоки на території одного з константинопольських передмість Пера — селилися переважно осілі в столиці ромеїв християни латинського обряду. Саме тут заснували свою прецепторію² і госпітальєри, лицарі-монахи ордену Святого Івана. Вони поселяли в себе прочан із Західної Європи, допомагали їм; створили тут власну лікарню й навіть невеличкий сиротинець.

Одного погідного весняного дня сестра Софія³ вивела вихованців притулку на прогулянку у дворик прецепторії. Дітей було небагато, вони швендяли довкола калюж від нещодавнього дощу. Укутані в грубі коричневі плащики, дітлахи скидалися на стручки гороху.

І все-таки одна дитина вирізнялася з-поміж решти. Малюка не цікавили ні тріщини в цегляних стінах двору, куди всі намагалися запхнути підняті із землі трісочки, він не намагався наполохати голубів, які воркотіли на огорожі, а, завмерши посеред двору, замислено й зосереджено спостерігав за хмарами, що пропливали небокраєм. Його очі були такі лазурово-блакитні, начебто високе небо відбивалося в них, осяваючи мрійливим світлом біде дитяче личко.

— Який дивовижний малюк, — промовив, спостерігаючи за мрійливим дитинчам, єврей Ашер бен Соломон, котрий щойно

¹ Передмістя в європейській частині Константинополя за затокою Золотий Ріг.

² Прецепторія — так званий Дім ордену, невеличка адміністративна одиниця, що належала одному з лицарських орденів.

³ На відміну від ордену тамплієрів, до якого належали винятково чоловіки, в госпітальєрів служили й жінки — сестри-госпітальєрки.

вийшов із прецепторії, де сплачував за право проживання біля її кордонів.

Сестра Софія, гладка, грубувата на вигляд жінка, яка вочевидь нудьгувала серед цих понурих стін, умить здогадалася, про кого каже цей нехрист, і залюбки підтримала розмову:

— Це наш Мартін. Поруч зі смаглявими підкидьками місцевих вірмен і греків, цей — ну чистісіньке тобі янгелятко! Відразу видно шляхетну кров.

— То він не син невідомих батьків? — поцікавився Ашер.

Сестра Софія подивилася скоса на вікна прецепторії і, переконавшись, що за ними не стежать, вирішила потеревенити з цим сутулуватим євреєм-бороданем, аби хоч трохи розігнати напосілу на неї нудьгу.

— Хоч ти, Ашере, і гендлярська душа, та я все одно скажу: під вікнами сиротинця Святого Івана Мартін опинився не як нікому непотрібний знайда, котрого слід позбутися. Достойна людина доручила опікуватися ним — варанг¹, служитель імператорського палацу. Точніше, колишній служитель, — додала вона, суворо стиснувши тонкі уста.

Єврей Ашер дивився на неї, лагідно усміхаючись, і чекав продовження розповіді, тому вона почала пояснювати:

— Мартінового батька звали Гоконом Гаутсоном, а дружину називали Еліна Біла Лебедиця. Вона й справді нагадувала дивовижну птаху — інакше й не скажеш. Таким світленьким і ясно-оким Мартін удався в неї.

— Які ж усе-таки химерні імена в тих північних дикунів, — не уважно кинув єврей, не відводячи пильного погляду від мрійливого малюка.

— Авжеж, юдею, — охоче закивала сестра Софія. — Дивовижно, що вони з такими ось іменами шанують Ісуса Христа і Діву Марію. Але таки шанують, інакше ми б не погодилися залишити в себе Мартіна. Ти маєш знати, Ашере: ці шведи і датчани, які вирушають на прощу у Святу землю, часто залишаються

¹ Варанги — так називали скандинавів, які служили у Візантії (звідси російське «варяги»).

тут, у Константинополі, на щедрих хлібах імператора ромеїв¹, що в жодне порівняння не йдуть з їхніми північними статками. Так і Мартінові батьки. Гокон Гаутсон почав служити варангом при дворі, але згодом йому наказали вирушати на північ, аби для служби привезти ще своїх земляків. А виїжджав він саме тоді, коли пані Еліна от-от мала народити. І де йому було залишити дружини, як не в нас? Не серед ромейських же схизматиків, які не визнають влади намісника Святого Петра!

І вона демонстративно перехрестилася на латинський кшталт — усією долонею.

— Отже, пані Еліна народила сина тут, у стінах вашого шанованого шпиталю, — замислено мовив Ашер бен Соломон. — І, схоже, померла під час пологів, якщо дитя досі живе в сиротинці?

На круглому, ледь пошрамованому віспинами обличчі сестри Софії промайнуло здивування.

— Правду кажуть, що варто єврею слово мовити, а решту він і сам домислить...

І вже хотіла відійти, але єврей притримав її за поділ.

— Не гнівайтесь, пані, на недолугого єврея! Просто я подумав, що батьки не покинули б дитину разом із сиротами в притулку. Нехай навіть вона належить такому шанованому ордену, добрі діяння якого достойно оцінити може лише небо.

Похвала ордену госпітальєрів полестила Софії, і вона підтвердила, що Еліна Біла Лебединця справді померла від пологової гарячки.

— А ми, сестри, назвали дитинку Мартіном, адже народився хлопчик одинадцятого листопада, в день пам'яті Святого Мартіна Турського. Сталося це чотири роки тому.

— Чотири роки тому, — замислено повторив Ашер бен Соломон. — О, пані Софіє, ви так добре все пам'ятаєте. Правду кажу: для ордену ви — достойна помічниця.

І притиснувши обидві руки до кучерявої бороди, що спадала на груди, він гречно вклонився.

¹ Назва «Візантія» з'явилася в працях західних істориків уже після падіння Східної Римської імперії. Візантійці ж називали себя римлянами — грецькою «ромейями», а свою державу — Римською («Ромейською») імперією.

Сестра Софія гордовито підвела підборіддя:

— Так, на пам'ять не скаржуся. Тому не забула, що, від'їжджаючи, Гокон зробив чималий внесок у рецепторію, щоб його дружина і майбутня дитина ні в чому не мали потреби. Але від нього досі немає жодної звістки. Недаремно отець рецептор каже, що якби шляхетний Гокон вирушив на кораблі навколо Європи, це було б значно безпечніше. Однак він поїхав через землі Русі з їхніми безперервними війнами¹, де людині згинуть так само легко, як кефалі на затоці Золотий Ріг опинитися в рибальській сітці. Ми вже й не сподіваємося, що він повернеться за сином. Ну, а Мартін... Усе-таки християнська душа, ось і росте тут, поки не вирішимо, що з ним робити далі.

Ашер бен Соломон уважно слухав співрозмовницю й досі не відводив очей з маленького Мартіна. Діти з притулку весело бोरюкалися, гасали, штурхалися і випадково один із них, біжучи, штовхнув хлопчину, той упав, каптурик із нього злетів і стало видно світле пухнасте волосся. Решта дітей реготали, не давали малому звестися. Але син варанга не заплакав навіть тоді, коли його оббризкали водою з калюжі. Мартін був наймолодший, діти з нього неприховано знущалися, однак хлопчик лише відвертався, мовчки підводився й не плакав, навіть коли його знову збили з ніг.

Сестра Софія і не збиралася втручатися, щоб угамувати бешкетників, вона й далі теревенила з євреєм. Розповіла, що кошти, залишені на утримання дитини, давно витрачено, малюк живе тут лише з милосердя, як звичайнісінький підкидьок. А це досить обтяжливо, адже серед схизматиків-ромеїв не надто багато охочих пожертвувати копійчину на сиротинець Святого Івана.

Ашер зрозумів натяк, витягнув кашука і простягнув госпітальєрці кілька срібняків.

— Іваніти² завжди добре ставилися до нещасного народу, що потерпав від гонінь. Тому прийміть цей скромний дар, високоповажна пані. Думаю, ви знайдете, як це використати найдостойніше.

¹ У XII столітті на Русі часто відбувалися міжусобні війни, що зруйнували шлях «із варяг у греки».

² Іваніти — це одна назва ордену госпітальєрів, пов'язана з іменем його патрона — Святого Івана.

І купець повернувся так, щоб із вікна прецепторії, у якому саме з'явився один із братів, було видно, як Софія бере в нього гроші. Потім Ашер бен Соломон пішов до воріт, і, вже зачиняючи хвіртку, ще раз швидко, але пильно глянув на світленького блакитноокого хлопчика, який дуже відрізнявся від смаглявих і темноволосих дітей із притулку.

Будинок Ашера бен Соломона був розташований у передмісті Галата, де й належало оселятися константинопольським євреям. Жили вони осібно, переймаючись лише торгівлею та проблемами своєї общини. Християни їх уникали й рідко з'являлися в тому кварталі. Проте це не завадило Ашерові довідатися, що сестру-госпітальєрку Софію було затримано на привласненні отриманих від нього грошей. Тому з посади доглядачки сиротинця її перевели працювати скотаркою на ферму, розташовану за межами столиці маєтків, що належали ордену.

А ще тижні за два в прецепторію приїхав високий рудий юнак, який мав скандинавську зовнішність, а грецькою розмовляв із варварською вимовою. Назвався Ейріком Еріксоном та повідомив, що прибув із Норвегії, з округу Сонґ, і, за наказом свого дядечка Гокона Гаутсона, збирається забрати з Дому ордену його дружину фру Еліну та їхню дитину.

Отець-прецептор особисто спілкувався з рудим норвежцем. Він розповів, що дружина шляхетного варанга померла під час пологів, і поцікавився, чому Гокон не приїхав за сином особисто. З'ясувалося, що Гокон Гаутсон не спроможний приїхати до Константинополя, оскільки його серйозно покалічено в битві, але він наказав небожеві Ейріку розрахуватися з орденом і забрати дружину та сина.

Потім неотесаний зайда поклав на стіл перед прецептором зо два звабливо дзенькотливі капшуки з монетами, сказавши, що коли вже фру Еліна померла, то його обов'язок — подбати про Гоконового сина. Він забере його якнайшвидше. Адже вітер ходовий для плавання, і корабель, що чекає на Ейріка в гавані, негайно повертатиметься.

Прецептор не заперечував. Після того як маленький Мартін вислухав напучування й дістав благословення в далеку путь, рудий норвежець узяв його за руку і вони покинули Орденський дім госпітальєрів.